

Ivan Križnar

NEKATERI VIDIKI USMERJANJA DEJAVNOSTI KOMUNISTOV
V LUČI DOKUMENTOV CK KPS V LETIH 1944 IN 1945

Ob pripravljanju zgodovine Zveze komunistov Jugoslavije ugotavljamo, da sta razvoj in delovanje Komunistične partije Slovenije med narodnoosvobodilnim bojem pomanjkljivo preučena. V nekaterih zgodovinopisnih delih je to vprašanje sicer obravnavano, a s skopo navedbo, da je partija kot sestavni del celovitega gibanja ta boj vodila, ni pa prikaza njenega notranjega razvoja in konkretnih oblik njenega idejnopolitičnega delovanja. Znane so tudi ocene, da je KPS s svojimi organi sama odločala o vsem. Pregled dokumentarnega gradiva kaže, da sta tako prva kot druga ocena preveč enostranski. S tem pregledom želim spodbuditi preučevanje zgodovine KPS med NOB, zlasti pa preučevanje njene vloge in oblik delovanja.

Ob pregledu gradiva v Zgodovinskem arhivu CK ZKS sem prišel do nekaterih ugotovitev o tem, kako je CK KPS usmerjal dejavnost slovenskih komunistov, vendar moram poudariti, da tole besedilo še zdaleč ni vsestranska analiza dejavnosti KPS v tem času, marveč samo prispevek k njej. To poudarjam tudi zato, ker izvirno gradivo o delovanju CK KPS razen Zgodovinskega arhiva CK ZKS hranijo tudi drugi arhivi, muzeji in knjižnice, za velik del njegove dejavnosti pa sploh ni pisanih virov, kar velja zlasti za vsakodnevne razprave med člani CK KPS in člani vodstva OF ter vodstev drugih množičnih organizacij, organov oblasti in vojaških poveljstev. Le malo pisanih sporočil je ostalo tudi o delovanju članov centralnega komiteja v pokrajinskih partijskih vodstvih. Centralni komite KPS je svoja stališča uveljavljal tudi z neposrednim delovanjem svojih članov v Plenumu in Izvršnem odboru OF, Glavnem štabu NOV in POS, PK SKOJ, Glavnem odboru slovenske protifašistične ženske zveze, Slovenskem narodnoosvobodilnem svetu in njegovem predsedstvu, pozneje pa tudi v vladi in v političnih, oblastnih in vojaških organih v posameznih pokrajinah in večjih vojaških enotah. Svoja stališča je razglašal tudi s članki v takratnih glasilih, z okrožnicami in razglasi. Zanimiv vir za spoznavanje delovanja CK KPS kot kolektivnega organa pa so tudi zapisi o ocenah razmer s sež CK KPS in njegovega politbiroja, pa tudi o sklepih, sprejetih na teh sejah.

Zgodovinski arhiv CK ZKS hrani zapiske s 34 sej CK KPS in njegovega politbiroja iz leta 1944, 12 zapiskov s sej od 1. januarja 1945 do osvoboditve in 14 zapiskov s sej od začetka junija do konca decembra 1945, ko so ti že dobili formalno obliko zapisnikov. Nekateri rokopisni zapiski so v dveh verzijah. Ni mogoče z zagotovostjo reči, da se CK KPS oziroma njegov politburo v tem času nista še večkrat sestala, saj so med datumi nekaterih sej tudi daljši presledki.

Zapiske o sejah je od 27. februarja 1944 pisal eden izmed članov CK KPS ali njegovega politbiroja z namenom, da bi se mogli odsotni člani po vrnitvi na sedež centralnega komiteja seznaniti z razpravo na seji in z njenimi sklepi.

Tudi iz teh zapiskov sem kot nekdanji delavec v tem arhivu povzel nekaj stališč, ocen in sklepov. Javnosti pa ti zapiski še niso dostopni, ker ne gre za verificirane zapisnike sej CK KPS in njegovega politbiroja, marveč zgolj za zapise izraženih ocen o delovanju posameznih organov, organizacij oziroma socialnih in političnih skupin, zlasti pa o razvojnih tendencah na posameznih področjih oziroma v posameznih pokrajinah in enotah NOV in POS, odkoder so se člani vračali s terenskega dela. Najpogosteje so v zapiskih zabeležene negativne tendence in napake, ki so jih, kot je nekajkrat omenjeno v zapiskih, namenoma prikazali še bolj kritično, kot so bile v resnici, da bi zaostriili problem in spodbudili akcijo ter ukrepanje.

Gre tudi za močno okrajšane stavke in besede, ki neredko nakazujejo samo probleme, o katerih je poročevalec razpravljaj, zato so zapisi o poteku sej pogosto nenatančni in nejasni ter marsikje dopuščajo različne razlage. Tudi redki sklepi kažejo samo nekatere usmeritve na posameznih področjih in v posameznih pokrajinah. Zapisi o sejah CK KPS in njegovega politbiroja torej niso zadostna podlaga za obravnavo položaja, pojavov, stališč in usmeritev, zato bi nekritičen prikaz njihove vsebine lahko izzval enostranske in pomanjkljive ocene, obenem pa tudi upravičene proteste.

Kljub tem slabostim in pomanjkljivostim so zapiski o sejah CK KPS bogato gradivo za preučevanje razmer in zlasti tistih pojavov, ki so obstoj in razvoju NOB škodovali. S pridom jih bodo lahko uporabili tisti znanstveni delavci, ki dobro poznajo probleme tega obdobja iz drugih dokumentov, ki so nastajali v skladu s stališči, sprejetimi na sejah CK KPS. Pri tem gre zlasti za okrožnice in druge smernice, namenjene nižjim partijskim organom, ter za napolitila, ki so jih člani in instruktorji CK KPS, pa tudi poročevalci na teh sejah skušali uveljaviti v drugih organizacijah in organih, in za poročila in članke, objavljene v raznih glasilih, v RSJ in ROF. Šele preučitev celotnega partijskega dokumentarnega gradiva, vključno s poročili in zapisniki sej oblastnih in okrožnih komitejev KPS in z dokumenti drugih organov, pa tudi s pričevanji udeležencev NOB bo mogla celoviteje predstaviti usmerjevalno dejavnost CK KPS. V svojem prispevku se bom zato omejil samo na nekatere vidike in na predstavitev ocen položaja, glavnih nalog KPS in oblik delovanja komunistov ter organizacij KPS in njihovih organov, to pa bom ilustriral tudi s podatki iz zapisov o poteku razprav na sejah osrednjega organa KPS.

Centralni komite KPS, izvoljen junija 1940 na 3. konferenci KPS, je v letih 1944 in 1945 deloval v precej okrnjeni sestavi. Boris Kidrič je že v začetku julija 1942 na partijski konferenci na Cinku poročal, da je od 25 izvoljenih članov ostalo živih le še 7.¹ Kljub hudim žrtvam med vodilnim kadrom KPS je bilo pozneje ugotovljeno, da je nekaj članov, ki jih je Boris Kidrič štel za mrtve, v zaporih ostalo živih. Ti so se pozneje, zlasti po kapitulaciji Italije, vrnili in svoje delo v CK KPS nadaljevali, v CK KPS pa so bil kooptirani še

¹ Boris Kidrič, Poročilo o političnem položaju in partijskih nalogah na partijski konferenci na Kočevskem Rogu od 5. do 8. julija 1942, Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji II., str. 229.

nekateri komunisti, ki so se med NOB izkazali kot sposobni organizatorji. Na nekatere se je CK KPS vabil tudi komuniste, ki so delovali na področju in območjih, o katerih je razpravljaj. CK KPS je dejavnost in boj slovenskih komunistov usmerjal na podlagi ocen o položaju doma in v svetu, zlasti pa o razmerju družbenih sil. Boj za obstoj slovenskega naroda in njegovo osvoboditev je povezoval s programom jugoslovanskih komunistov za narodno osvoboditev in enakopravnost jugoslovanskih narodov, za demokratično in federativno ureditev Jugoslavije in ljudsko demokracijo. Pri tem se je opiral tako na splošne usmeritve CK KPJ, zlasti njegovega poverjeništvu za zahodni del države, kot tudi na pobude partijskih organizacij in njihovih vodstev v slovenskih pokrajinah in okrožjih ter v narodnoosvobodilni vojski. Na podlagi teh usmeritev in prizadevne dejavnosti komunistov je mogla KPS postati od vseh narodnoosvobodilnih sil priznana usmerjevalna idejnopolitična sila.

Zvesta načelom manifesta ustanovnega kongresa na Čebinah, je KPS v pičlih sedmih letih prešla pot od prepovedane in od vseh režimov preganjane politične stranke, ki se je najbolj zavzeto borila za osvoboditev izkoriščanega in zatiranega slovenskega delavstva ter drugih delovnih slojev in ki je vse svobodoljubne sile pritegovala v boj proti napadalnemu fašizmu, prek ustanovitve Osvobodilne fronte kot enotnega osvobodilnega gibanja vseh patriotov, organiziranja in vodenja oborožene vstaje in osvobodilnega boja zaslužjenega, razkosanega in na narodno smrt obsojenega slovenskega naroda, rasti narodnoosvobodilne vojske in demokratično izvoljenih organov oblasti, do vloge, ko je na čelu osvobodilnega gibanja usmerjala splošno mobilizacijo vseh sil za zmago nad nacističnim okupatorjem in njegovimi sodelavci, ob tem pa je usmerjala tudi nadaljnji razvoj ljudske oblasti in demokratične države. Na njeno pobudo in z njenim prizadevnim sodelovanjem so bili do spomladi 1944 vzpostavljeni slovenski vsenarodni politični, vojaški in oblastni organizmi, pri čemer pa je pomembno, da vodstvene funkcije niso bile nikdar v rokah enega samega človeka, in da si jih niso lastili samo komunisti.

Na pobudo KPS je bila štirinajst dni po fašistični zasedbi ustanovljena Osvobodilna fronta, ki je v svojih temeljnih programskih točkah razglasila, da bo ob osvoboditvi prevzela oblast kot celota. Že med NOB so ljudje zaradi privrženosti narodnoosvobodilnemu boju izvrševali sklepe odborov OF, vodstvo OF pa se je sredi septembra 1941 konstituiralo kot najvišji predstavniški organ slovenskega naroda. Ob tem pa si je OF že med NOB prizadevala ohraniti naravo politične organizacije, funkcijo oblasti pa čimprej prepustiti s splošno volilno pravico izvoljenim narodnoosvobodilnim odborom. Spomladi 1942 so zato na njeno pobudo na prvem koščku osvobojenega ozemlja uveljavili splošno volilno pravico — prvič so volile tudi ženske — in izvolili narodnoosvobodilne odbore, organe ljudske oblasti. Po kapitulaciji Italije so NOO že delovali na obsežnem osvobojenem ozemlju, zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju pa je izvolil slovenski ljudski parlament. Mesec dni pred začetkom vstaje in nastankom prvih partizanskih enot je bilo ustanovljeno Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet, ki se je v naslednjem letu preoblikovalo v Glavni štab NOV in POS. Vse to je Komunistični partiji Slovenije omogočalo, da ni nastopala s pozicij oblasti, marveč kot prvi bojni odred delavskega razreda, iz katerega je prišlo v prve partizanske enote največ borcev. S svojo dejavnostjo v pripravah na oboroženo vstajo ter z organiziranjem in vodenjem narodnoosvobo-

dilnega boja je KPS postala združevalna sila vseh slovenskih rodoljubov, ki so se zavzemali za narodno osvoboditev, ljudsko demokratičnost in socialno enakopravnost. V tej skupnosti niso hoteli sodelovati edino tisti, ki so iz sebičnih nagibov zato, da bi ohranili svoje privilegije, in zato, da bi se izognili pritisku okupatorjev nad slovenskim življem, zatajili interese svojega naroda, mnogi od njih pa so se udinjali okupatorju.

Usmerjevalna idejnopolitična vloga KPS, zlasti pa njenega vodstva, se kaže v pojmovanju narodnoosvobodilnega boja v vsej njegovi celovitosti in enotnosti ter v perspektivi, da v skladu z interesi delavskega razreda in vseh drugih delovnih slojev obenem z osvoboditvijo in združitvijo slovenskega naroda v zvezni skupnosti enakopravnih jugoslovanskih narodov ustvari možnosti za uveljavitev socialistične družbene ureditve. Pri oblikovanju te revolucionarne vizije so se seveda prepletali tako elementi takrat prevladujoče teorije razrednega boja proletariata in tuji vzori, pa tudi nova spoznanja, pridobljena iz narodnoosvobodilnega in revolucionarnega delovanja v domačih razmerah. Osvobodilni boj pa je bilo treba izpeljati z domačimi silami, zato je prevladala tudi lastna pot razvoja, ki je temeljila na upoštevanju mednarodnih razmer in prilagajanju oblik boja konkretnim domačim okoliščinam.

Spomladi 1944, ko je bila premoč protifašistične koalicije že povsem očitna in je ta našo narodnoosvobodilno vojsko že priznala kot zavezniško vojsko v boju proti skupnemu fašističnemu sovražniku, obenem pa so bili v okviru demokratične federativne Jugoslavije položeni temelji slovenske državnosti, je vodstvo KPS natančneje opredelilo, kaj so osvobodilne sile v procesu revolucionarne družbene preobrazbe že dosegle, katere neposredne naloge pa je bilo treba in tudi mogoče v takratnih razmerah še izpeljati glede na dolgoročni revolucionarni program KPS.

Najbolj posplošeno je socialnerevolucionarne elemente in družbeno naravo NOB v luči takratnega marksističnega razumevanja strategije in taktike razrednega boja proletariata v tistem obdobju imperializma, ko njegova notranja nasprotja dobijo obliko fašistične diktature, proti kateri zbira proletariat vse demokratične sile v množično ljudsko-frontno gibanje, prikazal aprila 1944 Edvard Kardelj. Teorijo o buržoazno-demokratični in socialistični stopnji revolucionarne preobrazbe družbe je povezoval z novimi spoznanji, ki jih je dal naš boj. Pojasnjeval je, da zveza proletariata s kmečkimi množicami in srednjimi sloji v OF pod vodstvom partije v boju proti okupatorjem in reakcionarnim silam, ki okupatorja podpirajo, ustvarja možnost za razvoj revolucionarnega procesa s pomočjo postopnih reform. Zato naj bi z NOB že dosegli nekatere cilje svojevrstne buržoaznodemokratične revolucije, saj je buržoazna reakcija oblast izgubila, narodnoosvobodilna oblast pod vodstvom proletariata s KPS na čelu naj bi pa še omogočila ne le zmago nad fašističnimi okupatorji in z njimi povezano protirevolucionarno reakcijo, marveč tudi to, da bi odvzeli buržoaziji še ekonomske pozicije in tako izvedli proletarsko revolucijo. Poudaril je, da je treba taktiko osvobodilnega boja usklajevati s konkretnimi razmerami in potrebami, ki jih narekujejo smer in vizija dolgoročnega razvoja komunistične stranke v vsej svoji celovitosti.²

² Strategija in taktika osvobodilne borbe, po predavanju Edvarda Kardelja, tipkopis, ZA CK ZKS.

V skladu z dolgoročnimi programskimi cilji je KPS ocenjevala in usmerjala proces spreminjanja razmerja družbenih sil, in sicer tako, da so komunisti z lastnim zgledom in s sodelovanjem z vsemi drugimi naprednimi družbenimi silami širili in krepili enoten boj ljudskih množic in osamili slovensko reakcionarno gospodo, ki je ljudi odvracala od boja proti okupatorjem, pa tudi podprla prizadevanja fašističnih nasilnikov, da bi naš osvobodilni boj zatrli. Okrog začetnega proletarskega jedra so se v narodnoosvobodilni vojski zbrale kmečke množice, katerih osvobodilne dejavnosti okupator zaradi množičnosti kmečkega prebivalstva, obsežnosti in odročnosti ozemlja, na katerem je živel, odločnosti kmečkega življa, da se s svoje zemlje ne pusti izgnati, povezanosti osvobodilnega boja kmečkih ljudi z bojem delavcev in izobražencev ter navzočnosti partizanskih enot na podeželju ni mogel preprečevati tako intenzivno, kot je s koncentracijo svojih sil lahko omejeval osvobodilno dejavnost v mestih in v krajih ob komunikacijah. Sredi leta 1944 je CK KPS ugotavljal, da borbeno razpoloženje prebivalstva v mestih močno zaostaja za borbenostjo podeželskega prebivalstva, in da niti Jesenice niti Trbovlje niso prispevale tistega, kar bi kot največji delavski središči morali dati NOB.³

Ko pa so bile možnosti za aktivizacijo in mobilizacijo prebivalstva na podeželju že močno izčrpane in so z rastjo narodnoosvobodilnega gibanja in s slabitvijo okupatorjevega aparata nastale zopet možnosti za večjo osvobodilno dejavnost v mestih, je KPS posebno pozornost namenila prav industrijskim krajem. Čeprav svojih načrtov o splošni mobilizaciji ni mogla povsem uresničiti, je v partizanske enote pritegnila številne delavce in tudi izobražence. Obenem je CK KPS ugotavljal, da se pod vplivom meščanskih politikov in dela duhovščine tudi domobranstvo rekrutira predvsem iz politično premalo razgledanih kmečkih vrst, kar naj bi protifašistične organizacije preprečile s stalno osvobodilno akcijo na podeželju. V razpravi o četniškem gibanju na Dravskem polju je CK KPS ugotavljal, da to ne bo postalo množično, saj na Štajerskem ni slojev, ki bi četniške odrede lahko občutno okrepili.⁴

Čeprav je centralni komite ocenjeval, da logika razrednega boja deluje tudi v NOB, pa je nasprotoval ukrepom, ki bi kakorkoli slabili enotnost narodnoosvobodilnih sil. Zavrnil je predlog Oblastnega komiteja KPS za Štajersko, da je treba pospeševati diferenciacijo množic, in priporočal enotnost njihovega boja, opozarjal pa je na to, da morajo priti na vodilna mesta v OF »pristni ljudski elementi«.⁵

Po sporazumu Tito-Šubašić si je centralni komite z zaostrovanjem boja proti okupatorju prizadeval ljudstvo pritegniti v OF, vrata vanjo pa zapreti sredinskim političnim špekulantom, ki niso podprli OF v njenem najtežjem obdobju, potem ko je narodna enotnost OF zmagala brez njih in v sklopu nove Jugoslavije dosegla tudi mednarodno priznanje, »pa bi radi stopili v OF in svojo borbo proti narodni enotnosti prenesli v njene vrste«.⁶ Po amnestijskem roku 15. septembra 1944 je centralni komite ugotavljal, da je treba domobranstvo še naprej razkrajati, vendar je treba tudi tiste domobrance, ki se sami vdajo,

³ Zapisek s seje CK KPS 10. 7. 1944, ZA CK ZKS.

⁴ Zapisek s seje CK KPS 10. 10. 1944, ZA CK ZKS.

⁵ Pismo CK KPS z dne 28. 8. 1944 Oblastnemu komiteju KPS za Štajersko, ZA CK ZKS.

⁶ Boris Kidrič: Zlata sredina, ZA CK ZKS.

poslati pred sodišče in jih le v izjemnih primerih sprejeti v NOV, sicer pa obsoditi najmanj na odvzem državljanskih pravic ter jih poslati v delavski bataljon. Tako stroga kazen pa naj ne bi veljala za »vermane«, ki jih je okupator nasilno vključil v svoje enote.⁷

CK KPS je posebno pozornost namenil krepitvi enotnosti protifašističnih sil na narodno mešanem ozemlju. Konec februarja 1944 je ocenil, da od Trsta sicer ne odstopamo, da pa se je v razpravah o pripadnosti Trsta treba varovati pred italijanskim, pa tudi pred slovenskim nacionalizmom. Treba je krepiti skupni boj proti nemškemu okupatorju. Težo tega boja bo v Trstu nosil italijanski proletariat, OF pa mora delovati tako, da bo ta iskal oporo pri slovenskem demokratičnem in revolucionarnem osvobodilnem gibanju. Na Primorskem naj bi OF in druge protifašistične organizacije in narodnoosvobodilni odbori delovali, tudi če bi prišlo do angleške invazije in začasne zasedbe.⁸ Sredi leta 1944 je CK KPS poudarjal, da se bomo samo z razvijanjem boja otresli oportunističnih in šovinističnih elementov, zato je priporočal: »Namesto visoke meddržavne diplomacije je treba začeti s konkretno aktivizacijo množic.« Ko je presodil, da bi utegnili Angleži ob invaziji v Slovensko primorje razpustiti lokalne partizanske enote, je predlagal, naj bi partizanske odrede na Primorskem takoj ukinili in borce vključili v brigade IX. korpusa NOVJ, ki jo je protifašistična koalicija priznala za zavezniško vojsko. Pričakoval je, da bodo Angleži na Primorskem razorožili tudi italijanske partizanske brigade, če ne bodo delovale v sklopu IX. korpusa NOVJ, zato je predlagal, naj se tudi tiste italijanske partizanske enote, ki delujejo oziroma kadar delujejo na slovenskem etničnem ozemlju, vključijo vanj, sicer jih spričo pomanjkanja orožja ne kaže še naprej oboroževati.⁹

Tik pred začetkom oborožene vstaje v Trstu je CK KPS ponovno opozoril svojega člana Borisa Kraigherja, naj povsod ustvarja širino osvobodilnega boja in enotnost slovenskega in italijanskega prebivalstva v njem.¹⁰ Tudi Oblastnemu komiteju KPS za Koroško je CK KPS sredi leta 1944 priporočil, naj opusti »visoko politiko« in deluje med slovenskim in avstrijskim ljudstvom in v partizanskih enotah. Naročil mu je, naj bolj pomaga Komunistični partiji Avstrije in širi protifašistični boj tudi čez Dravo, predvsem pa mora namesto dotedanjega prizadevanja za ustanovitev in dopolnjevanje »forumov« glavno pozornost nameniti razvijanju neposrednih oblik boja proti nacističnemu aparatu.¹¹

CK KPS je boj slovenskega naroda štel za sestavni del boja vseh jugoslovanskih narodov in narodnosti ter protifašističnega boja sploh in je skrbel za vsestransko sodelovanje. Obsojal je slovensko zaverovanost vase, ki jo je bilo opaziti zlasti v tisku. Partizanske propagandiste je usmerjal, naj več pišejo o problemih jugoslovanske skupnosti, tako da bodo bralci še bolje spoznali skupne interese, naloge in perspektive nadaljnjega razvoja.¹²

Za zmago narodnoosvobodilnih sil je bilo pomembno utrjevati tudi sodelovanje z zavezniškimi državami. Odnosi z njimi so sicer sodili v pristojnost NKOJ,

⁷ Zapisek s seje CK KPS 20. 9. 1944, ZA CK ZKS.

⁸ Zapisek z seje CK KPS 27. 2. 1944, ZA CK ZKS.

⁹ Zapisek s seje CK KPS 10. 7. 1944, ZA CK ZKS.

¹⁰ Depeša CK KPS z dne 29. 4. 1945, namenjena Janezu (Borisu Kraigherju).

¹¹ Zapisek s seje CK KPS z dne 10. 7. 1944, ZA CK ZKS.

¹² Zapisek s seje CK KPS 1. 9. 1944, ZA CK ZKS.

vendar so bili s posredovanjem vojaških misij vzpostavljeni tudi neposredni stiki. CK KPS je v boju za nacionalno osvoboditev in demokratično družbeno ureditev računal s pomočjo Sovjetske zveze, pričakoval pa je, da bodo Angleži in Američani nasprotovali procesu demokratične revolucije, pa tudi združitvi vsega slovenskega etničnega ozemlja in Trsta.¹³

CK KPS je med NOB uveljavljal prepričanje, da bi ustanovitev kakršnekoli politične stranke zunaj OF pomenila razbijanje enotnosti slovenskega naroda in slabitev osvobodilnega boja,¹⁴ hkrati pa se je zavzemal za to, da so vse demokratične sile v OF imele možnost za vsestransko delovanje.

Ko je sredi septembra 1944 ugotovil, da se v Beli krajini kažejo posledice premajhne demokracije v OF, je predlagal, da je treba postopno pripraviti spiske članov OF in, »kjer je le mogoče, izvesti volitve, sicer se nam lahko izcimi državni zaupniški sistem«.¹⁵ Kasneje je ocenil, da potekajo volitve preveč šablonsko in sektaško, namesto da bi z demokratično vsebino ljudi aktivirali in dosegli, da bi bili v odbore OF izvoljeni preizkušeni in najbolj dejavni člani OF.¹⁶ Centralni komite je konec februarja 1944 razpravljal o tem, da so se v kamniškem okrožju pri postavljanju terenskih odborov OF »orientirali na velikaše in predvojne meščanske politike«, čeprav bi morali vedeti, da je treba ustanovljati odbore OF od spodaj, torej neposredno iz ljudstva.¹⁷ Drugi sklepi in smernice CK KPS okrožnim komitejem le naračajo, da je treba organiziranju OF po vseh pokrajinah nameniti največjo pozornost, v njih delovati in jih aktivirati s konkretnim delom (npr. kampanje za obdelavo zemlje).¹⁸

O Protifašistični ženski zvezi je centralni komite sodil, da je ne kaže spremeniti v posebno žensko organizacijo (zato ne bo imela profesionalnih aktivistk), marveč je njena naloga aktivirati ženske v terenskih organizacijah OF in NOO in v splošnem osvobodilnem gibanju.¹⁹ O Delavski enotnosti je sodil, da ne sme postati posrednik med KPS in sindikati. Avantgarda delavskega razreda mora ostati KPS, zato ni treba formirati še posebne organizacije, kakršna je Delavska enotnost. Odbori Delavske enotnosti bodo zato le izhodišče za organiziranje sindikatov.²⁰

Mesec dni po osvoboditvi je CK KPS dal pobudo, da je treba čim prej opraviti volitve, kajti sodil je, da se OF ne bo mogla razvijati, če združuje funkcije oblasti.²¹ Konec avgusta 1945 je poudaril, da morajo pri sestavljanju volilnih spisov sodelovati vse politične organizacije, in da morajo zajeti vse, ki se niso omakeževali s sodelovanjem z okupatorji.²² Deset dni zatem je ugotavljal, da so iz volilnih imenikov črtali 5 ali celo več odstotkov ljudi, kar je bilo veliko preveč. Predlagal je, naj volilci izbirajo med več kandidati, kar je

¹³ Zapisek s seje CK KPS z dne 29. 3. 1945, ZA CK ZKS.

¹⁴ Zapisek s seje CK KPS 20. 11. 1944, ZA CK ZKS.

¹⁵ Zapisek s seje CK KPS 15. 9. 1944, ZA CK ZKS.

¹⁶ Zapisek s seje CK KPS 24. 10. 1944, ZA CK ZKS.

¹⁷ Zapisek s seje CK KPS 27. 2. 1944, ZA CK ZKS.

¹⁸ Sporočilo CK KPS z dne 22. 2. 1945 Oblastnim komitejem za Primorsko, Gorjansko, Štajersko in Koroško, ZA CK ZKS.

¹⁹ Zapisek s seje CK KPS 10. 7. 1944, ZA CK ZKS.

²⁰ Zapiski s sej CK KPS 3. in 24. 10. 1944, ZA CK ZKS.

²¹ Zapisek s seje CK KPS 2. 6. 1945, ZA ZKS.

²² Zapisek s seje CK KPS 31. 8. 1945, ZA CK ZKS.

zelo pomembno v prizadevanjih, da bi bila volilna udeležba kar največja.²³ Ta je bila res visoka, precej višja od števila ljudi, ki so se vpisali v OF.²⁴

Vodstvo KPS je razvijalo koncept osvobodilnega boja na podlagi moči in osvobodilne energije ljudskih množic. Zato je vso pozornost namenilo njihovi aktivizaciji prek terenskih organizacij in partizanskih enot. V zadnjem letu NOB pa je, zavedajoč se, da bo v sklepnih bojih za osvoboditev slovenskega naroda odločala moč vojske, razglasilo mobilizacijo in skrb za operativno sposobnost vojske za glavno partijsko nalogo.²⁵ To priča, da je bila narodna osvoboditev vsega slovenskega etničnega ozemlja temeljna naloga NOB in je to tudi ostala vse do konca vojne.

CK KPS se ni spuščal v pripravo operativnih načrtov enot NOV in POS in vodenje akcij, saj so to opravljali štabi enot NOV in POS, vendar skoraj ni imel seje, na kateri ne bi razpravljali o prizadevanjih za okrepitev narodno-osvobodilne vojske. Razvoj slovenske partizanske in narodnoosvobodilne vojske je namreč razen prevzema nekaterih organizacijskih oblik in vojaških izkušenj od drugih enot NOV in POJ v posebnih slovenskih razmerah potekal dokaj samostojno vse do osvoboditve.²⁶ Ta samostojnost je omogočala, da je CK KPS ob dobrem poznavanju razmer na strateško pomembnem slovenskem ozemlju lahko na vse pojave hitro reagiral, hkrati pa je v skladu s programskimi cilji OF povezoval in usklajeval prizadevanja za vsestransko krepitev vojske neposredno s svojo politično dejavnostjo in tako dosegal skladno osvobodilno dejavnost prebivalstva in njegove vojske.

Narodnoosvobodilno vojsko je CK KPS usmerjal od defenzivne obrambe osvobojenega ozemlja, kjer so bile mobilizacijske možnosti že izčrpane in se je okrog štabov operativnih in zalednih enot že začel zbirati številen aparat, ki je operativno sposobnost vojske samo zmanjševal,²⁷ k ofenzivnim akcijam proti komunikacijam in industrijskim centrom na Gorenjskem, Štajerskem in Koroškem. Te je okupator varoval, vendar pa je bilo od tam kljub temu mogoče pridobiti še mnogo novih borcev.²⁸ Partizanske enote je usmerjal tudi v še neizčrpana mobilizacijska območja vzhodne Štajerske in Prekmurja.²⁹

CK KPS je predlagal kombinacijo številnih manjših akcij, ki so bolj ustrezale partizanski naravi enot slovenske osvobodilne vojske in so bile zato uspešnejše, in pa večjih vojaških operacij,³⁰ brez katerih se ne bi mogli sami osvoboditi. Marca 1945 je ocenil, da bi koncentracija enot NOV in POS in njihov preboj z vodstvom osvobodilnega gibanja k IV. armadi JA v Dalmacijo ne ustrezal, zato je v generalštabu JA dosegel, da je slovenska osvobodilna vojska ostala

²³ Zapisek s seje CK KPS 10. 9. 1945, ZA CK ZKS.

²⁴ Boris Kidrič, Odnos partije do OF, referat, ZA CK ZKS.

²⁵ Okrožnica CK KPS vsem oblastnim, okrožnim in divizijskim komitejem KPS, oktober 1944, ZA CK ZKS, fasc. Partijske okrožnice. Boris Kidrič, Pošljite v vojsko vse, kar sodi v vojsko, ZA CK ZKS, fasc. Članki in referati.

²⁶ Zapisek s seje CK KPS 14. 4. 1945 ZA CK ZKS.

²⁷ Zapisek s seje CK KPS 25. 7. 1944 in zapisek nedatirane seje CK KPS iz poletja 1944, ZA CK KPS.

²⁸ Zapiski s sej CK KPS 10. in 25. 7. 1944, 8. 1. 1945 in nedatirani zapisek s seje iz poletja 1944, ZA CK ZKS.

²⁹ Zapisek s seje CK KPS 25. 6. 1944, ZA CK ZKS.

³⁰ Zapisek s seje CK KPS 21. 4. 1944, ZA CK ZKS.

na Slovenskem in uspešno sodelovala v sklepnih operacijah,³¹ poskrbel pa je, da so bile njene akcije usklajene z operacijami armad JA.

Centralni komite KPS je v letih 1944 in 1945 na svojih sejah večkrat razpravljajl o razvoju ljudske oblasti, pri čemer je izhajal iz temeljnih točk Oslobojilne fronte. Zavzemal se je za krepitev osvobodilnih sil in za demokratično delovanje organov oblasti; ostro je grajal pojave sektaštva, birokratizma in razbijanje enotnosti ljudskih množic ter njihovega ustvarjalnega poleta ter primere neupoštevanja interesov delovnih ljudi. Zaradi doslednega izvajanja teh stališč je predlagal tudi določene kadrovske spremembe in nove odgovorne zadolžitve članov KPS v vodstvih množičnih organizacij, vojaških poveljstvih in v prvi slovenski vladi. Ohranjeni zapiski o sejah pričajo, da si CK KPS kljub razpravam o kadrovskih vprašanjih ni prilaščal pravic do izbire in postavljanja kadrov, ki so sodile v pristojnost drugih organov.

Ohranjeni zapiski o sejah tudi kažejo, da je bil CK KPS glede pristojnosti v zvezi s kaznovanjem narodnih izdajalcev dosleden. Sredi maja 1944 je vztrajal, da je treba preprečiti vse likvidacije — tudi likvidacije agentov tujih obveščevalnih služb, ki jim je bila krivda dokazana — in vohune predati sodišču.³² Sredi avgusta je zaradi nenadnih domobranskih vdorov globoko na osvobojeno ozemlje (ki so uspeli zaradi točnih podatkov o razmerah na njem), predlagal, naj bi OZNA sodelavce domobrancev izgnala in zaplenila njihovo premoženje, povratnike pa naj bi izročili sodišču, ki naj bi jih strogo kaznovalo.³³ Tudi v začetku marca 1945 je svaril aktiviste na Primorskem pred policijskimi metodami in sankcijami proti družinam dezertarjev in skrivalcev, saj bi bilo treba proti njim izvajati politične ukrepe, medtem ko bi bila zaplemba imovine družin beguncev nedopustna.³⁴

V začetku septembra 1944 je CK KPS razpravljajl o nalogah v zvezi s sklepnimi boji in prevzemom oblasti. Edvard Kardelj je pojasnjeval, da bo treba takrat ravnati drugače, kot so ravnali ob kapitulaciji Italije. Treba bo namreč zavzeti centre, saj bodo s porazom Hitlerjeve Nemčije postojanke na periferiji same odmrle. Zato je bilo treba za te centre pripraviti kadre, ki naj bi onemogočili sovražno dejavnost in poskrbeli za preskrbo in socialno pomoč, za kulturnoprosvetno obnovo, za promet in transport blaga, maksimiranje cen in konfisciranje okupacijskih bank. V trgovini je bilo treba uveljaviti en sektor, ki naj bi deloval po svobodno oblikovanih tržnih cenah, v drugem pa naj bi z določenim delom proizvodov ob maksimiranih cenah razpolagale gospodarske komisije. Odseki predsedstva SNOS naj bi za vse te dejavnosti pripravili enoten načrt.³⁵

Opozarjal je, da je treba usposablajti gospodarske kadre, kajti po zmagi nad okupatorji in izdajalsko reakcijo se bo težišče boja preneslo na gospodarsko področje. Sodil je, da bo z zaplembo industrijskih podjetij, rudnikov, prometnih sredstev, veleposestev, bank in veletrgovin, ki so bile last napadalnih držav in njihovih državljanov, pa tudi narodnih izdajalcev, prešel v državne

³¹ Nedatirani zapisek s seje CK KPS iz februarja 1944 in zapiska s sej CK KPS 7. in 29. 3. 1944, ZA CK ZKS.

³² Zapisek s seje CK KPS 15. 5. 1944, ZA CK ZKS.

³³ Zapisek s seje CK KPS 14. 8. 1944, ZA CK ZKS.

³⁴ Depeša CK KPS 3. 3. 1945 Vidi, ZA CK ZKS.

³⁵ Zapisek s seje CK KPS 1. 9. 1944, ZA CK ZKS.

roke pomemben del gospodarstva, in bi ga usmerjali organi ljudske oblasti. Edvard Kardelj je opozarjal tako pred špekulanti, ki bi poskušali gospodarske težave izrabljati za bogatenje, kot tudi pred »vojnim komunizmom«, ki bi dušil prizadevnost in pobudo zasebnih gospodarstev. Predlagal je »srednjo pot razvoja«, ki bo omogočala hitro obnovo, zadovoljila težnje kmetov po veleposesniški zemlji in omogočila hitro gospodarsko rast v prihodnosti.³⁶

CK KPS je ocenjeval, da je Štajerska s svojimi gospodarskimi zmogljivostmi za vso Slovenijo največji in najmanj izčrpan rezervoar industrijskih in poljedelskih proizvodov. Zato je treba tamkajšnjo industrijo zavarovati in ohraniti, saj bo treba z njenimi proizvodi obnavljati tiste predele Slovenije in Jugoslavije, ki jih je vojna najbolj prizadela. Prav taka naj bi bila naloga štajerskega poljedelstva.³⁷

O gospodarskih nalogah in perspektivah nadaljnega razvoja je CK KPS razpravljal tudi na seji 29. marca 1945. Med gospodarskimi ukrepi, ki naj bi kmalu postali aktualni, so bili navedeni progresivno obdavčenje, izvedba agrarne reforme in prizadevanje za stabilizacijo gospodarstva, ki se menda v novi Jugoslaviji takrat prvič omenja. Ker je bilo pričakovati, da bo reakcija skušala izrabljati nacionalno različnost, je CK KPS kljub hegemonističnim tendencam srbskega meščanstva, proti katerim se je bilo treba boriti, pričakoval sprva centralistične ukrepe, nato pa večjo decentralizacijo. Ko bi bil kos slovenskega ozemlja dokončno osvobojen — sodili, da bo za Prekmurjem kmalu osvobojen Trst — bi tam ustanovili slovensko vlado.³⁸

Mesec dni po osvoboditvi je CK KPS ugotavljal, da je treba zavračati težnjo po preobsežnem profesionalnem aparatu in birokratskem oblastništvu, popularizirati pa udarniško delo in odpreti vrata v partijo ljudem, ki so se izkazali pri delu. Posebna partijska komisija naj bi pripravila seznam lastnikov industrijskih podjetij, ki naj bi ga, ko bodo za to dozoreli pogoji, uporabljali za njihovo razlastitev.³⁹

Na seji CK KPS v začetku avgusta 1945 je bila izrečena zanimiva ugotovitev, da hoče na novo nastalo uradništvo stran od produkcije, čemur se je treba upreti, kajti ljudje razmišljajo o tem, kako bodo zmogli dati dovolj sredstev za ta razbohoteni aparat. CK KPS je sklenil predlagati, naj vlada ustanovi komisijo za redukcijo profesionalcev v upravnem aparatu, IOOF pa komisijo za redukcijo profesionalcev v aparatu političnih organizacij.⁴⁰

Skupna osvobodilna fronta vseh slovenskih rodoljubov, ne glede na njihovo predvorno politično in svetovnonazorsko pripadnost, ta širina in demokratičnost sta omogočili, da se je narodnoosvobodilno gibanje razraslo in postalo edina priznana sila doma in v protifašističnem svetu. Ob tem je iz gibanja prstovoljcev, ki je temeljilo na narodni in politični privrženosti osvobodilnim prizadevanjem, rasla ljudska oblast. Njeni organi so že sprejemali odloke, ki so vse prebivalce obvezovali za aktivno sodelovanje v osvobodilnem boju svojega naroda. Ker je pri večini osvobodilna dejavnost temeljila na politični zavesti,

³⁶ Zapisek s seje CK KPS 1. 9. 1944, ZA CK ZKS.

³⁷ Zapisek s seje CK KPS 3. 10. 1944 in poročilo RSJ z dne 11. 10. 1944, ZA CK ZKS.

³⁸ Zapisek s seje CK KPS 29. 3. 1945, ZA CK ZKS.

³⁹ Zapisek s seje CK KPS 2. 6. 1945, ZA CK ZKS.

⁴⁰ Zapisek s seje CK KPS 3. 8. 1945, ZA CK ZKS.

je bilo mogoče in potrebno v narodnoosvobodilni boj vključiti tudi manj zavedne in omahljivce, in sicer z apeliranjem na pripadnost slovenski narodni skupnosti, pa tudi z avtoriteto oblasti. Postopno vključevanje v boj in zelo različne možnosti za intenzivnost boja v posameznih krajih — vse to je povzročalo, da vsi rodoljubi v tem boju niso enako intenzivno delovali. Pretirana krepitev političnega, državnega in vojaškega aparata je nekaterim tudi omogočala, da so se izognili boju v prvih bojnih vrstah.⁴¹ KPS je terjala največjo požrtvovalnost prav od svojih članov in od proletariata, obenem pa je odločno razkrivala vse pojave, ki so slabili enotnost in bojno sposobnost osvobodilnega gibanja in njegovo širjenje ter krepitev, zlasti pa njegovo revolucionarno ljudsko naravo.

Napake in slabosti je CK KPS ocenjeval s stališča revolucionarnega razvoja, ki ga ni bilo mogoče ohranjati, še manj pa razvijati brez uveljavljanja vrednot, oblikovanih med komunisti, ki so živeli in delovali sredi izkoriščanih delovnih slojev, zlasti med delavci, in so sami najgloblje občutili tako narodno zatiranje kot tudi socialne krivice. Zato so kot najvišje moralne vrednote cenili svobodo, delavnost in tovarištvo, možnost za izboljšanje svojih življenjskih razmer pa so videli v boju množic za uveljavitev resnične enakopravnosti med ljudmi in narodi in v prizadevanju slehernega človeka za napredek vse družbe. S teh idejnih izhodišč je CK KPS tudi med NOB nastopal proti samovolji in sebičnosti posameznikov, proti karierizmu, »vovodstvu« in birokratskemu profesionalizmu ter drugim pojavom, ki so dušili ustvarjalno pobudo delovnih ljudi in njihovo zaupanje v uspešnost boja za pravično družbo.

CK KPS je na svojih sejah leta 1944 posebno pozornost namenil področjem, ki so v NOB zaostajala, zlasti pa pojavom odstopanja od temeljne demokratične usmeritve osvobodilnega boja, saj je prav to slabilo in zaviralo mobilizacijo in osvobodilno akcijo množic. Med največje slabosti političnega delovanja je štel neupoštevanje celovitosti NOB. To slabost je pripisoval neznanju in premajhni idejno-politični dejavnosti komunistov in drugih aktivistov OF, pa tudi nasprotovanju posameznikov skupnim potrebam in ciljem. Kot hudo slabost je ocenjeval drobnjakarsko ubadanje z manj pomembnimi ali povsem nepomembnimi vprašanji namesto upoštevanja celote in dolgoročnih skupnih ciljev NOB. Med take pojave so sodili zlasti premajhno razumevanje terenskih organizacij za potrebe NOV in POS ter premajhen čut vojaških enot za probleme terena, pa tudi zapadanje meščanskim nacionalističnim težnjam in sporom med protifašisti raznih narodnosti o pripadnosti narodnostno mešanega ozemlja namesto enotne množične akcije proti skupnemu sovražniku — nemškemu nacizmu. CK KPS je obsojal oportunistično odlaganje težavnejših akcij, pa tudi primere slepega prenašanja oblik dejavnosti, ki so se, npr., uspešno izkazale v osvobojeni Beli krajini, v druga območja Slovenije, kjer se v drugačnih razmerah niso obnesle. Ko je ocenil, da so nekateri odredi prevzeli lastnosti brigad, jih je opozarjal, da je to napačno in da morajo obdržati partizanski način bojevanja, zlasti pa skrbeti za povezanost s terenom.⁴² Podobno velja za izvajanje mobilizacije v NOV, saj brez iznajdljivosti uspehov ni bilo mogoče doseči.

⁴¹ Nedatirani zapisek s seje CK KPS iz poletja 1944, ZA CK ZKS.

⁴² Zapisek s seje CK KPS 14. 8. 1944, ZA CK ZKS.

Centralni komite KPS je grajal pojave, s katerimi je nastajajoči oblastni aparat dušil ljudsko ustvarjalnost. Ugotavljal je, da formalno pripravljene mobilizacijski spiski izvedbo splošne mobilizacije ponekod bolj otežujejo kot pospešujejo. Zanimiva je ugotovitev komiteja, da je največ beguncev iz naše vojske prav na osvobojenem ozemlju v Beli krajini in na Primorskem, kjer je bila izvedena splošna mobilizacija.⁴³ Primere nesoglasja med enotami NOV in POS ter terenskimi organizacijami je pripisoval dejstvu, da so v prvih letih terenske organizacije partizanske enote, sestavljene izključno iz prostovoljcev, ne le ustanovljale in preskrbovale, pač pa v precejšnji meri tudi usmerjale njihovo dejavnost, s preraščanjem teh enot v redno vojsko pod osrednjim poveljstvom pa je terenskim organizacijam ostalo le še njihovo preskrbovanje.⁴⁴

Sredi leta 1944 je CK KPS ugotavljal, da se je vključiti v operativne enote odtegnilo precej zdravih moških na Primorskem in Gorenjskem. Samo na Pivškem je ostalo na terenu 293 vojnih obveznikov.⁴⁵ Na Gorenjskem je ostalo na terenskem političnem delu toliko vojaških obveznikov, da je jeseni 1944 CK KPS poslal tja svojega člana z nalogo, naj pusti v vsakem okrožju le največ 3 za vojsko sposobne moške, in to tiste, ki delujejo z osvobodilnimi organizacijami v mestih, vse druge pa napoti v operativne enote NOV in POS.⁴⁶ CK KPS je v zadnjem letu NOB odločno kritiziral formalno organiziranost, ki ni neposredno krepila osvobodilne dejavnosti, zlasti pa tiste, ki so pretiravali s širjenjem profesionalnih vodstev množičnih organizacij in organov oblasti, namesto da bi pripravljali in vodili akcije proti okupatorjem, v katere naj bi vključevali vse širši krog prebivalstva.

O tem, kako odločno se je partijsko vodstvo borilo proti birokratizmu, priča tudi kratko sporočilo CK KPS z dne 3. decembra 1944 Oblastnemu komiteju KPS za Štajersko, v katerem je naročeno: »... Oblast v Savinjski dolini prenesite izključno na ženske in za vojsko nesposobne moške. Vseh dopisov odsekov Predsedstva (Predsedstva SNOS, op. I. K.), ki gredo mimo Predsedstva in kakorkoli ovirajo splošno mobilizacijo in krepijo birokratizem, ne upoštevajte in nas o njih obveščajte...«⁴⁷ Prav tako odločno je partijsko vodstvo nastopilo proti razraščanju aparata v operativnih enotah NOV in POS, pa tudi v zalednih vojaških komandah. Po ugotovitvi, da so nemaški in domobranski vdori globoko na osvobojeno ozemlje na Dolenjskem in Notranjskem in precejšnje partizanske izgube tudi posledica premajhne operativne sposobnosti enot VII. korpusa, je dal CK KPS pobudo, naj štabe divizij zmanjšajo od 400 na 50 oseb, v odredih pa odseke povsem odpravijo.⁴⁸

Pojave izogibanja aktivnemu boju, politiziranja, strokovnjaštva in forumstva ter druge oblike dušitve ustvarjalnosti množic, ki so se v letih 1944 in 1945 pojavljale tudi pod izgovorom po potrebi po mednarodnem priznanju in utrjevanju oblasti ter preraščanju partizanske vojske v redno vojsko, je CK KPS

⁴³ Zapisek s seje CK KPS 13. 7. 1944, ZA CK ZKS.

⁴⁴ Referat tovariša Luke (Franca Leskoška) o politični situaciji in stanju partijskih organizacij, ZA CK ZKS, fasc. Partijske okrožnice.

⁴⁵ Zapisek s seje CK KPS 10. 7. 1944, ZA CK ZKS.

⁴⁶ Zapisek s seje CK KPS 24. 10. 1944, ZA CK ZKS.

⁴⁷ Brzjavka Janeza (Borisa Kraigherja) 3. 12. 1944 Oblastnemu komiteju KPS za Štajersko, ZA CK ZKS.

⁴⁸ Zapisek s seje CK KPS 24. 10. 1944, ZA CK ZKS.

obsojal in si prizadeval, da bi narodnoosvobodilno gibanje ohranilo resnično ljudsko naravo. Proti pojavom, ki so NOB jemali njeno ljudskost, centralni komite ni nastopal s pozicij oblasti, marveč s svojim ugledom in vplivom, ki si ga je pridobila KPS s svojim bojem za pravice delovnih ljudi in osvoboditev slovenskega naroda ter pri tem utrpela velike žrtve.

Partijski dokumenti pričajo, da so bile organizacije KPS najbolj kritične in ostre do slabosti in napak v lastnih vrstah. Na seji 21. aprila 1944 so člani CK KPS kritično in samokritično — po njihovih izjavah z nekoliko pretiravanjem, da bi vsi dojeli resnost napak — ugotavljali, da je: »partijska organizacija v praksi prenehala delati kot partijska organizacija v vojski in na terenu. Ni motor. ... Treba spremeniti način dela CK...«⁴⁹ Ugotavljali so, da partijske organizacije ne vidijo celote in da so premalo odločne pri preprečevanju birokratizma in tudi zato izgubljajo vezi z množicami. Strokovnjaštvo v odsekih je dušilo ljudsko pobudo. Okrožni partijski kadri so se izgubljali v administrativnem delu in drobnjakarstvu, pozabljali pa so na celoto in enotnost partijske organizacije na terenu in v vojski. »Na zunaj dvigajo Partijo, namesto da bi jo gradili znotraj OF.« Člani centralnega komiteja morajo bolj pomagati partijskim organizacijam na terenu in v vojski pri njihovem konkretnem delu, so sklenili.⁵⁰

Centralni komite KPS je svoje ugotovitve 24. aprila 1944 strnil v posebni okrožnici, v kateri partijske organizacije in vodstva opozarja, da so njihovi sestanki neredko zgolj formalni, saj ne »posvečajo skoraj nobene pažnje vsestranskim splošnim in konkretnim političnim, vojaškim in organizacijskim, upravnim, gospodarskim in prosvetnim vprašanjem celotnega narodnoosvobodilnega gibanja...« To seveda ne pomeni, da bi partijska organizacija morala nadomestiti »... merodajno odločanje organov OF, vojske, narodne oblasti in drugih institucij...«, kar bi bila groba napaka. »Partijske organizacije in partijski forumi morajo nenehno sestavljati svoje predloge ter jih prek partijcev v obstoječih forumih in organih OF, narodne oblasti in drugih institucij uveljavljati z metodo prepričevanja ter pravilnega tovariškega dela z vsemi drugimi tovariši izven partijskih vrst... Če partijske organizacije ne bi znale pravilno — ne sektaško, hkrati pa dovolj organizirano in vsestransko — izvesti zgoraj omenjenih nalog, bi obstajala resna nevarnost, da se zlasti ob sedanji širini narodnoosvobodilno gibanje razvodeni, da izgubi svojo doslednost in udarnost ter da se ga polaste v prenekaterem kraju razni špekulanti in ga zavedejo na slepi tir. Naše partijske organizacije morajo dejansko postati — kar so v glavnem bile ves čas Osvobodilne fronte — poglobitni motor narodnoosvobodilnega gibanja in borbene enotnosti vseh pozitivnih sil našega naroda, ne na škodo, temveč v korist narodnoosvobodilnega gibanja, ne na tak način, da bi nepartijski tovariši čutili njihovo delovanje kot nepotrebni pritisk in nepotrebno breme, temveč tako, da ga bodo nepartijski tovariši zares mogli čutiti zgolj kot dobrodošlo pomoč in kot jamstvo za doslednost, udarnost, za pravilno smer narodnoosvobodilnega boja...«⁵¹

⁴⁹ Zapisek s seje CK KPS 21. 4. 1944, ZA CK ZKS.

⁵⁰ Zapisek s seje CK KPS 21. 4. 1944, ZA CK ZKS.

⁵¹ Okrožnica CK KPS 24. 4. 1944 partijskim organizacijam, ZA CK ZKS.

Na partijskem posvetu delegatov Dolenjske in Notranjske 28. in 29. maja 1944 v Semiču je sekretar CK KPS Franc Leskošek obsodil vmešavanje partijcev v drobne in manj pomembne zadeve in njihovo opuščanje politične perspektive in prepuščanje dogajanju samotoku najrazličnejših teženj.⁵² Miha Marinko je poudarjal odgovornost posameznika, celice in komiteja ter pravilno razmerje in skladnost osebne odgovornosti s kolektivno. Če se poudarja samo kolektivna odgovornost, potem se lahko krivda za napake zvrča z enega na drugega, zato je treba osebno odgovornost »... postaviti na trdno osnovo stroge kontrole s potrebnimi posledicami...« Kot vzroke za slabosti v partijskih vrstah je navajal prenegel sprejem novih članov, zlasti iz vrst kmetov in srednjih slojev, ob občutnem padanju odstotka proletarskih kadrov. Priporočal je, naj odgovorne naloge zaupajo tistemu, ki »ima sposobnost samostojne orientacije, ki se ne boji odgovornosti za samostojne odločitve, ki je iniciativen... , ki ne pada v paniko, niti se ne prevzame ob uspehih, ki kaže nezlomljivost in trdnost v izvajanju sklepov...«⁵³

Ker pa navodil in smernic partijskega vodstva niso povsod dosledno upoštevali, so nekateri člani na seji CK KPS sredi septembra ugotavljali, da jim ni uspelo zaustaviti rasti profesionalnega aparata pri vodstvih množičnih organizacij in vojaških enot.⁵⁴ Oktobra 1944 pa so ugotavljali, da se je partija »preselila v aparat«.⁵⁵ Majhna okrožja in okraji so zahtevali preštevilten politični in oblastni aparat, ki ni videl celote in se je izgubljal v drobnjarijah, ob tem se je pojavljal birokratizem, direktive pa so nekateri sprejemali brez čuta odgovornosti. Kritiziral je prakso, saj so ponekod okrožni in divizijski komiteji navodila višjih partijskih organov samo razmnožili in poslali podrejenim, ti pa celicam, prepričani, da je njihova naloga s tem opravljena. Na osnovi poročil nekaterih članov je CK KPS ugotovil, da se je v nekatere partijske organizacije vgnezdilo prepričanje, da je treba delo partije in posamezne njene člane samo hvaliti, zlasti pred nadrejenimi forumi pa prikrivati slabosti in neuspehe. Tako ravnanje je komite ostro obsodil, saj je oviralo odpravljanje napak.⁵⁶ Konec novembra 1944 je v posebni okrožnici kritiziral delo partijskih organizacij v vojski, ki so v mnogih primerih prevzele vojaško delo štabov, saj so na svojih sestankih analizirale izvedbo vojaških akcij — to seveda ni bilo v njihovi pristojnosti — zanemarjale pa so svoje prave naloge, to je skrb za dviganje borbenosti borcev in udarnost enot ter za večjo aktivnost in operativno sposobnost naše vojske.⁵⁷ Tudi po osvoboditvi je CK KPS ugotavljal, da je partija ponekod ostala zunaj množičnega dela, da so bili nekateri partijski funkcionarji ločeni od ljudstva, da nekaterim nikoli ni bilo dovolj priznanj za zasluge med NOB,

⁵² Referat tovariša Luke o politični situaciji in stanju partijskih organizacij — o slabostih in napakah, ZA CK ZKS, fasc. Partijske konference.

⁵³ Miha Marinko, Referat o kadrih, ZA CK ZKS.

⁵⁴ Zapisek s seje CK KPS 15. 9. 1944, ZA CK ZKS.

⁵⁵ Zapisek s seje CK KPS 10. 10. 1944, ZA CK ZKS.

⁵⁶ Okrožnica CK KPS o organizacijskih in kadrovskih vprašanjih naše partije, oktober 1944, ZA CK ZKS.

⁵⁷ Okrožnica CK KPS z dne 25. 11. 1944 o nekaterih slabostih partijskih organizacij v vojski, ZA CK ZKS, fasc. Partijske okrožnice.

nekateri pa se po demobilizaciji sploh niso vključili v partijske organizacije v svojih delovnih organizacijah ali v krajih, kjer so stanovali.⁵⁸

Že samo navedeni podatki govore o tem, da je CK KPS kritično ocenjeval dejavnost partijskih organizacij in posameznih članov KPS ter od njih terjal aktivno in demokratično dejavnost v organizacijah ter organih narodnoosvobodilnega gibanja. Ostro je obsojal izživljanje v organiziranju in neprestanem razraščanju forumov, pa tudi brezplodno politiziranje, ob tem pa partijske organizacije usmerjal v vodenje konkretnih osvobodilnih akcij. Vseh negativnih pojavov v narodnoosvobodilnem gibanju in v vrstah KPS centralni komite ni mogel preprečiti niti med vojno niti po osvoboditvi, po njegovih navodilih in tudi samoiniciativno pa so se komunisti in drugi delovni ljudje v vseh organih ter na vseh področjih družbenega delovanja borili proti tem pojavom, jih omejevali ter zmanjšali njihove škodljive posledice.

Dejavnost CK KPS, povezana s prizadevanji vseh naprednih sil slovenske družbe, dokazuje, da centralni komite KPS v obravnavanem obdobju ni deloval z etastičnih pozicij. Zato je treba kritično oceniti drugačne sodbe, ki so nastale tako zaradi kritičnega presojanja preteklosti z namenom, da bi ljudi lažje prepričali o nujnosti nadaljnega razvoja demokratičnih in še bolj humanih družbenih odnosov, pa tudi kot plod ocen tistih, ki jim je bila in jim je Zveza komunistov odveč, ker omejuje njihov sebični interes s svojim prizadevanjem, da se v procesu demokratičnega usklajevanja različnih teženj izoblikuje in uveljavi kot splošni družbeni interes delavskega razreda in drugih delovnih ljudi.

Čeprav ne bi bilo prav, da bi partijsko dejavnost med NOB idealizirali, pa je požrtvovalna dejavnost mnogih komunistov v vojski in med prebivalstvom ter njihova kritičnost do napak v lastnih vrstah in do vsega, kar je škodovalo osvobodilnemu boju, delovnim ljudem in hitremu razvoju družbe, zagotavljala mobilizacijo mogočnih sil za osvoboditev; zato je to lahko močna spodbuda in izkušnja tudi v boju proti slabostim in napakam sodobne družbe.

Résumé

QUELQUES POINTS DE VUE D'ACTIONS COMMUNISTES D'APRÈS LES DOCUMENTS DU COMITÉ CENTRAL DU PARTI COMMUNISTE SLOVÈNE DANS LES ANNÉES 1944—1945

A l'aide des procès verbaux des réunions du Comité Central du Parti communiste Slovène non utilisés jusqu'à maintenant, l'auteur a constaté que le Comité Central a critiqué l'activité des organisations du parti et des membres particuliers du parti exigeant d'eux une activité dynamique et démocratique dans les organisations et les organes du mouvement de libération nationale. Le Comité Central critique sévèrement l'exagération en organisation et en élargissement des institutions, ainsi que la politisation improductive. En même temps il a poussé les organisations du parti à conduire des actions concrètes de libération. Comité Central n'a pas pu empêcher tous les phénomènes négatifs dans le mouvement de libération nationale et parmi les membres du Parti communiste Slovène, ni pendant la guerre, ni après la libération: sur ses

⁵⁸ Zapiska s sej CK KPS 3. 3. in 24. 9. 1945 in poročilo Edvarda Kardelja in Lidije Sentjurc o organizacijskih vprašanjih KPS, ZA CK ZKS, fasc. CK KPS, št. 1.

directives et aussi grâce à leur propre initiative, les communistes et les travailleurs de toutes les organisations et de différents mouvements sociaux ont combattu ces phénomènes, ils les ont limités et ils ont réduit leurs conséquences nuisibles. L'activité du Comité Central liée aux efforts de toutes les forces progressistes de la société slovène prouve que le comité central du Parti communiste Slovène, pendant la période traitée, n'a pas fonctionné à partir des positions étatistes. C'est pourquoi il faut juger d'une manière critique d'autres opinions sur le rôle du Parti qui se sont faites dans le jugement critique du passé avec l'intention de persuader plus facilement les gens qu'il est urgent de développer ultérieurement les rapports sociaux pour les rendre plus démocratiques et plus humains. Ces critiques sont aussi le résultat des critiques de ceux pour lesquels le parti communiste était de trop, limitant leur intérêt égoïste par ses efforts pour former et pour instaurer l'intérêt de la classe ouvrière et des autres travailleurs comme l'intérêt social général dans le procès de coordination de tendances différentes.